Asia: VNS 7/2025 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Ympäristövaliokunta tiistai 07.10.2025 klo 10.00

Ympäristöministeriön lausunto

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Ympäristöministeriön (YM) keskeiset teemat ovat vahvasti esillä tulevaisuusselonteossa.

Selonteon strategisessa toimintaympäristöanalyysissa on tunnistettu 26 muutostekijää, joista ympäristöön liittyvät tekijät ovat keskeisessä asemassa. Ne esiintyvät sekä itsenäisinä että osana muita kokonaisuuksia, kuten taloutta, turvallisuutta ja hyvinvointia. Esimerkiksi ilmastonmuutos mainitaan analyysissä noin 300 kertaa.

YM oli keskeisessä roolissa useiden muutostekijöiden laatimisessa. Aiheet liittyivät ilmastonmuutokseen, luontokatoon, ympäristön tilan heikkenemiseen, vihreään siirtymään, kiertotalouteen, kaupungistumiseen ja arktisen alueen merkitykseen.

YM hyödynsi työssä laajasti ajankohtaista tutkimus- ja ennakointitietoa, kuten kansallisten ja kansainvälisten tiedepaneelien raportteja sekä Suomen ympäristökeskuksen (Syke) ja Euroopan ympäristökeskuksen (EEA) katsauksia.

Valtioneuvoston kanslian johdolla on kehitteillä jatkuva seurantamalli. Tämä on YM:n mielestä erittäin kannatettavaa. Toimintaympäristön muutos on kiihtynyt, ja siksi kerran hallituskaudessa tehtävä analyysi enää riitä.

Vaihtoehtoisia kehityskulkuja

Toimintaympäristöanalyysin pohjalta tunnistettiin Suomen tulevaisuuteen kriittisesti vaikuttavia epävarmuustekijöitä, ja luotiin niille vaihtoehtoisia kehityskulkuja vuoteen 2045. Ympäristöministeriön kannalta keskeisiä tekijöitä on etenkin planetaariset rajat ja vihreä siirtymä.

Planetaaristen rajojen kehityskulut:

1. Kohti hyvää elämää planeettarajojen sisällä: Rakenteet ohjaavat kohti planetaarista eli luonnon kantokyvyn rajoissa pysyvää ja kulutuksesta irtautuvaa yhteiskuntaa. Vihreä siirtymä ja kestävyysmurros etenevät oikeudenmukaisella tavalla. Ekosysteemien suojelu ja ennallistaminen, kiertotalous, teknologiset innovaatiot ja uudistavat toimintamallit edistävät ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista. Ympäristölle haitallisista toimintamalleista on luovuttu.

2. Ekologisen romahduksen uhka: Luontokato etenee elinympäristöjen pirstoutuessa, ilmastonmuutoksen edetessä ja päästöjen kasvaessa. Vaikka tahtoa ja yritystä riittää, ympäristötavoitteet jäävät saavuttamatta. Tämä voi johtaa epävarmuuden aikaan, jossa tarvitaan yhä rajumpia ja kalliimpia sopeutumistoimia. Ilmaston ja ympäristön muutokset

aiheuttavat muuttoliikettä, joka lisää yhteiskunnallista ja poliittista epävakautta maailmanlaajuisesti.

3. Keikahduspisteitä siirretty: Rajattu määrä isoja kansainvälisiä yrityksiä luovat omista lähtökohdista ratkaisuja. Teknologian kehitys on tuonut uusia mahdollisuuksia kiertotalouteen sekä luonnonvarojen, kuten veden, kestävään käyttöön. Yhteisten pelisääntöjen merkitys on kuitenkin vähentynyt, mikä johtaa osaoptimointiin. Ilman selkeää sääntelyä toimet voivat olla epäoikeudenmukaisia.

4. Ekologinen dystopia: Aiemmat saavutukset ympäristönsuojelussa on vesitetty, eikä uusia kansainvälisiä sopimuksia saada aikaan. Ilmastonmuutokseen ei sopeuduta eikä sen etenemistä hillitä. Ympäristön ja luonnon tila on heikko. Ruuantuotanto kärsii, nälänhädät ja ilmastopakolaisuus lisääntyvät, ja puhtaasta vedestä on puute. Pandemiat, kuivuus, tulvat ja helleaallot yleistyvät.

Vihreän siirtymän kehityskulut:

1. Vihreän siirtymän voittokulku: siirtymä etenee laajasti monissa maissa. Se on taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaista ja vahvistaa luontopääomaa, eikä tuota talouteen hyvinvointitappioita.

2. Hidas vihreä siirtymä: edistystä tapahtuu hajanaisesti ja valikoivasti. Eri blokit ja alueet painottavat omia etujaan ja soveltavat paikallisia ratkaisuja. Uusien teknologioiden käyttöönotto ei skaalaudu riittävästi, ja energiasiirtymä toteutuu pääosin pienimuotoisena, alueellisesti.

3. Vihreään siirtymään teknologia edellä: uudet teknologiat skaalautuvat nopeasti. Suuryritykset toteuttavat merkittäviä paradigmamuutoksia, avaruusalan innovaatiot ovat keskeisiä vihreän siirtymän toteutumisessa ja kiertotalous on talouden valtavirtaa. Fuusioenergiasta on kehittynyt turvallinen ja kestävä energianlähde. Osa maista hyötyy siirtymästä, kun taas toiset ajautuvat kurjistumiskehitykseen.

4. Vihreän siirtymän alamäki: siirtymä pysähtyy, on luovutettu. Usko vihreän siirtymän mahdollisuuksiin on lopahtanut ja toimille ei ole myöskään poliittista tukea.

Kehityskuluista skenaarioihin

Selontekotyössä rakennetut skenaariot kutovat yhteen kaikkien epävarmuustekijöiden vaihtoehtoiset kehityskulut. Ne täten muodostavat systeemisiä kokonaiskuvia vuodesta 2045. Skenaariot ovat Yhteistyön maailma, Teknojättien maailma, Blokkien maailma ja Murtuva maailma.

Selonteon neljä skenaariota vuoteen 2045 kuvaavat ympäristöasioiden kannalta hyvin erilaisia kehityspolkuja: **Yhteistyön maailmassa** kansainvälinen yhteistyö tukee tehokasta ilmasto- ja luontopolitiikkaa, **Teknojättien maailmassa** suuryritykset ohjaavat ympäristötoimia teknologisin ratkaisuin mutta oikeudenmukaisuus kärsii, **Blokkien maailmassa** ympäristöpolitiikka pirstaloituu alueelliseksi ja globaalit ratkaisut vaikeutuvat, ja **Murtuvassa maailmassa** ympäristökriisit pahenevat hallinnan heikentyessä.

’Must-win-battles’

Selonteossa tunnistetaan myös toimia, jotka ovat välttämättömiä skenaariosta riippumatta – niin sanottuja 'must-win battles'. YM:n näkökulmasta mukana on useita merkittäviä toimia:

- **Kestävyysmurrosta on edistettävä suunnitelmallisesti ja laaja-alaisesti. Ilmastonmuutoksen, luontokadon ja saastumisen keskinäiset riippuvuudet tulee tunnistaa ja hakea kokonaisvaltaisia ratkaisuja.** On huomioitava ympäristöllisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyyden väliset ristiriidat ja vahvistettava keskinäishyötyjä. Yritysten tulee varautua vastuullisuusvelvoitteidensa lisääntymiseen ja kehittää jaettuja rahoitus- ja riskienhallintamalleja. Kaikkeen julkisorganisaatioiden kanavoimaan yritysrahoitukseen ja tukiin tulee asettaa kestävyyskriteerit ja tavoitteet.
- **Ilmastonmuutosta on hillittävä ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen on panostettava.** Ilmastonmuutosta on hillittävä sekä vähentämällä päästöjä että lisäämällä nieluja. On panostettava ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja varauduttava sään ääri-ilmiöihin sekä ilmastonmuutoksen voimistamiin muuttoliikkeisiin.
- **Luontokato on pysäytettävä ja ympäristön saastumista on ehkäistävä.** Luonnon tilaa on parannettava laajasti eri ekosysteemeissä ja yhteiskunnan sektoreilla sekä suojelualueilla, että niiden ulkopuolella. Ympäristön hyvästä tilasta on huolehdittava minimoimalla päästöjä ja kehittämällä ympäristöriskien hallintaa. On varmistettava elinympäristöjen terveellisyys, turvallisuus ja viihtyvyys. Ympäristöviestintään ja ympäristökasvatukseen on panostettava.
- **Luonnonvarojen kulutus on saatava kestävälle tasolle.** Luonnonvarojen ylikulutuksesta on välttämätöntä siirtyä kohti kiertotaloutta. Kestävää biotaloutta on edistettävä. Luonnonvarojen arvonlisää on nostettava ja niitä on käytettävä säästeliäästi hyödyntämällä myös sivuvirrat. Mineraalialan vastuullisuutta ja vaikutuksia on arvioitava monipuolisesti ja toiminta yhteensovitettava kansainvälisten säädösten ja velvoitteiden kanssa.
- **On varmistettava kestävä ja oikeudenmukainen vihreä siirtymä.** On varmistettava, että vihreä siirtymä on aidosti kestävää ja oikeudenmukaista, ja vahvistaa luontopääomaa. On kehitettävä uudenlaisia valmistelu- ja toteutusmalleja valtioneuvostossa. Oikeudenmukaisiksi ja hyväksytyiksi koetut puhtaan, vihreän siirtymän investoinnit ovat tärkeitä myös huoltovarmuuden turvaamiseksi. Siirtymän onnistuminen edellyttää eri politiikan lohkojen entistä vahvempaa koordinaatiota. Suomen on pystyttävä vaikuttamaan EU-tason säädöksiin
- **Yhteistyötä kiertotalouden edistämiseksi on lisättävä ja uudistettava kiertotalouteen ja materiaalien käyttöön liittyvää lainsäädäntöä ja rahoitusinstrumentteja.** On luotava kiertotaloutta tukeva digitaalinen infrastruktuuri, joka huomioi myös yritysten toimitusketjuturvallisuuden. Suomen on pystyttävä vaikuttamaan myös EU-tason säädöksiin.
- **Väestön alueellinen oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus on varmistettava yhteiskunnan yhtenäisyyden vahvistamiseksi.** Tunnustetaan alueiden erilaisuus ja etsitään eri sektorien välisellä yhteistyöllä ratkaisuja palvelujen saatavuuteen. Kasvukeskuksissa tulee huolehtia riittävästä ja ihmisten tarpeita vastaavasta asuntotarjonnasta. Segregaatiota ehkäistään toimilla, jotka tuottavat monipuolisia asumisratkaisuja eri väestöryhmien elämäntilanteisiin ja tukevat asuinalueiden asukasrakenteen monimuotoisuutta. Julkisessa infrastruktuurissa ja palveluissa on varauduttava haja-asutusalueiden tyhjentymiseen ja asutuksen keskittymiseen erityisesti etelän ja rannikon kasvukeskuksiin.
- **Teollisuus- ja TKI-politiikassa tulee pitkäjänteisesti tukea erityisesti tuottavuutta, turvallisuutta ja puhdasta, vihreää siirtymää edistävien teknologioiden, tuotteiden ja ratkaisujen kehittämistä sekä niiden käyttöönottoa arvoketjujen vahvistamisessa.**
- **Vaikutustenarviointien ja tietoperustaisuuden tulee olla laadukkaan lainvalmistelun ytimessä**. Lainvalmistelun laatu ja vaikutustenarviointi sosiaalisesta, ekologisesta,

taloudellisesta ja turvallisuuden näkökulmasta on varmistettava ja nykyistä kattavammin arvioitava lainsäädännön vaikutukset kokonaiskestävyyteen ja tulevat sukupolvet huomioiden. Moni- ja poikkitieteellisen tutkitun tiedon hyödyntämistä on vahvistettava vaikutusarvioinneissa ja lainvalmistelussa